

Безгинський Б. Г.,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ

Пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів на території України є протидія корупційним правопорушенням вчиненими службовими особами і одним із видів є незаконне збагачення. Запровадження кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за незаконне збагачення стала імплементація в національне законодавство ст. 20 «Незаконне збагачення» Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (далі – *КООНПК*). У статті вказаної Конвенції зазначено, що за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати [2]. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення вперше введено до Кримінального кодексу України (далі – *КК*) в 2011 році і передбачено ст. 368-2 *КК*, яке є набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій. Ст. 368-2 *КК* надавала сподівання суспільству на позитивні зрушення в діях протидії корупції, однак її застосування на практиці залишалося на низькому рівні. Окрім цього, почали поставати питання щодо невідповідності зазначеної кримінально-правової норми Конституції України, оскільки стаття покладала обов'язок доказування на особу, яка притягається до кримінальної відповідальності. У червні 2018 року за вимогою Європейського Союзу підготовлено висновок «amicus curiae» у якому зазначалося, що ст. 368-2 *КК* не вимагає від обвинуваченого пояснювати походження своїх доходів чи надавати будь-яке інше підтвердження або інформацію. [5].

26.02.2019 Конституційним Судом України прийнято рішення про визнання ст. 368-2 *КК* України такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) [4]. Вказане рішення аргументовано тим, що в досліджуваній редакції стаття суперечила презумпції невинуватості, порушувала принцип свободи від самовикриття, покладала тягар доведення з боку звинувачення на сторону захисту та уможливлювала притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка на законних підставах набула активи у власність, але не має підтвердження законності підстав такого набуття.

Представники «Антикорупційної ініціативи Європейського союзу в Україні» (EUACI) розкритикували скасування статті КК про незаконне збагачення чиновників, оскільки, у конституційному поданні не досліджуються сутність та релевантність відповідних правових принципів щодо норми Кримінального кодексу, яка заперечується, а також не проводиться поглиблений аналіз відповідної прецедентної практики Європейського суду з прав людини (ЕСПЛ) або іноземної конституційної практики за аналогічною статтею, вказавши, що вона насправді не зобов'язує підозрюваного доводити свою невинуватість. Йдеться про те, що стаття 368-2 КК не вимагає від обвинуваченого надавати будь-які пояснення та не зобов'язує в прямій формі обвинуваченого надавати інформацію і підсудний має право, але не зобов'язаний надавати пояснення щодо походження активів, про незаконність яких стверджує обвинувачення. На думку авторів висновку *amicus curiae*, основна ідея криміналізації незаконного збагачення полягає в тому, щоб усунути вимогу щодо доведення зв'язку між діями державної посадової особи та вигодою, надалі отриманою за такі дії. Оскільки кримінальна відповідальність за незаконне збагачення застосовується саме до діянь, пов'язаних із набуттям активів у власність, а не до обставин, що призвели до набуття цих активів у власність (як зазначено у конституційному поданні). Це означає, що брак доказів на користь обґрунтованого збільшення активів становить достатню ознаку для виникнення кримінальної відповідальності.

31.10.2019 прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» у якому передбачалося доповнення КК ст. 368-5 КК. У зазначеній кримінально-правовій нормі передбачено що, незаконне збагачення, набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи [1]. Внесено зміни до Цивільного процесуального кодексу, згідно з якими справи про визнання активів необґрунтованими та їхнє стягнення в дохід держави розглядає Вищий антикорупційний суд. Стаття 290 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави пред'являється щодо активів, набутих після дня набрання чинності цим законом, якщо різниця між їхньою вартістю та законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також щодо доходів від цих активів.

На підставі викладеного можемо зробити висновок, що кримінально-правова норма, яка передбачає відповідальність за незаконне збагачення пройшла довгий шлях. Встановлення

кримінальної відповідальність за незаконне збагачення забезпечує прозорість поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, службових осіб, які займають відповідальне або особливо відповідальне становище, та є одним із ефективних засобів протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#n13>.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України № 1-п/2019 від 26.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n68>.
5. Висновок «amicus curiae» наданий з ч. 3 ст. 69 Закону України «Про Конституційний Суд України» про конституційне подання (№ 1/12-2017 від 12.12.2017) щодо відповідності Конституції України ст. 368-2 Кримінального кодексу України. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/AMICUS-CURIAE-TSPPR>.
6. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Булгакова О. Д.,

здобувачка кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРЕДСТАВНИЦТВО В СУДІ БЕЗ ПОВНОВАЖЕНЬ

30 вересня 2016 року набрав чинності Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Зазначеними змінами в Основному Законі України було закріплено особливе місце прокуратури та адвокатури в системі органів правосуддя та нові засади функціонування інституту представництва особи в суді. Так, відповідно до ст. 131¹ Конституції України в Україні діє прокуратура, яка здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;